

Олена Пчілка – аристократка української літератури

Цікаві факти

Мало хто знає, що Олена Пчілка – це творчий псевдонім Ольги Петрівни Косач, аристократки з міста Гадяч, що на Полтавщині, рідної сестри славетного професора Михайла Драгоманова і дружини впливового юриста, статського радника Петра Косача, мами шістьох дітей, серед яких Леся була аж п'ятою за рахунком.

Факт 1 *«Пчілка» означає непосидюча*

Олену Пчілку згадують, в першу чергу, як матір Лесі Українки. Проте Ольга Косач з роду Драгоманових була особистістю більш різносторонньою. Виросла вона у заможній родині. Батько, дрібнопомісний дворянин, здобув юридичну освіту в Петербурзі, а повернувшись додому в Гадяч, мав приватну юридичну практику, цікавився літературою й етнографією, друкував у столичних альманахах власні вірші й переклади Ламартіна і Шатобріана. Мати була дочкою повітового поміщика, принесла за собою великий посаг, загалом родина мала 340 десятин землі (понад 340 га), сад, пасіку. В сім'ї росло три сини й три дочки.

Ольга здобула початкову домашню освіту, далі навчалася в Київському пансіоні шляхетних панянок. У Києві під впливом старшого брата, Михайла Драгоманова, ввійшла до об'єднання ліберальної інтелігенції «Громада», де й познайомилася з майбутнім чоловіком, молодим адвокатом Петром Косачем. По заміжжі 19-річною переїхала у Звягель (Новоград-Волинський). Там місцеві й почали Ольгу звати Оленою, а «пчілкою» за непосидючість називав чоловік — так народилося відоме псевдо.

Факт 2 *Вона навчила дітей української мови*

Ольга Косач була ідеальною «рольовою моделлю» для чотирьох доньок — носила фешенебельні сукні з буфами за останньою модою, обожнювала українське вбрання. З іншого, послідовно й вимогливо виховувала — і доньок, і обох синів. Не бажаючи віддавати дітей до зросійщеної школи, до певного віку вчила їх самотужки — музики, малювання, мов, викладу думок. Зрозуміло, що коли старша Леся почала складати вірші, мати стала першим цензором. Донька називала її «королевою-матір'ю» та «її величністю» — напівіронічно. Ольга, схоже, сприймала те як належне, писала: «Не знаю, чи стали б Леся й Михайло українськими літераторами, коли б не я? Може б стали, але хутчій, що ні. Власне я завше окружала дітей такими обставинами, щоб українська мова була їм найближчою».

Факт 3 *Була активною діячкою*

Жінка перекладала українською з німецької, данської, французької, польської, російської, вигадувала неологізми: завдяки Олені Пчілці, наприклад, маємо прикметники «палкий» і «променистий». 1876 року видала фундаментальну працю «Український народний орнамент»: 298 зразків вишивок, 31 таблиця візерунків, 23 візерунки для писанок.

Після 30-ти років Олена Пчілка стала відома як поетка, а в 37 вже мала першу збірку «Думки-мережанки». Тоді ж долучилася до жіночого руху. Написала феміністичні повісті «Юдіта», «Козачка Олена», «Діброва», де вивела образи освічених патріоток, а вінцем стала повість «Товаришки» — про студенток Цюрихського університету, яка вийшла 1887 року в альманасі «Перший вінок» у Станіславі.

Наприкінці 1890-х родина перебралася до Києва. Тут Олена Пчілка очолила літвідділ «Київського літературно-артистичного товариства». Її відданість промоції українського була така потужна, що 30 серпня 1903 року на відкритті пам'ятника Іванові Котляревському в Полтаві Олена Пчілка єдина з присутніх виголосила промову українською. 1906 року вона організовує й самотужки видає часопис «Рідний край», а за два роки — ще й додаток до нього, журнал для дітей «Молода Україна» (саме з нього малеча дізнавалася про Гулівера, Кицьку, яка гуляла де собі знала, та Скруджа). Робота додавала сенсів життю: у період 1903 —1913 рр. Олена Пчілка втратила старшого сина Михайла, чоловіка та старшу доньку Лесю.

Факт 4 *Запровадила моду на вишиванки серед жінок*

Олена Пчілка сміливо змінювала ошатні аристократичні сукні і пишні зачіски на народний український стрій з косою та вінком і так виходила не лише до гостей свого дому, а й в люди — у справах, на заходи, зустрічі, що в час русифікації і заборони усього українського було викликом.

Факт 5 *Вона першою запровадила моду на вишиванки серед тогочасних жінок*

Пані Косач у свої часи була видатнішою за свою знамениту доню. Її поважали не лише як господиню великої зразкової сім'ї, а й за її публіцистику і перекладацький фах: вона адаптувала світову класику — від Овідія до Гюго, написала чимало літературно-критичних статей про Старицького, Гребінку, Лисенка.

Її збірку віршів «Думки-мережанки» цитувала вся тодішня творча еліта, а її прогресивність захоплювала не лише жінок, а й чоловіків.

Факт 6 *Пчілка була першою українкою, чий чоловік пішов у... декретну відпустку*

Після народження Лесі Ольга Петрівна дуже погано почувалася, і їй приписали відпочинок на курорті, куди вона й поїхала, залишивши чоловіка з немовлям. Петро Косач спеціально для цього взяв відпустку на службі, а працював він, між іншим, головою Луцько-Дубенського з'їзду мирових посередників.

Факт 7 Олена Пчілка стала першою збирачкою і знавчиною українського орнаменту

Першою впорядкувала і видала книжку про особливості і види наших розписів, узорів з 23 кольоровими замальовками писанок і вишивок. Олена Пчілка взагалі була закохана в етнографію: записувала пісні, обряди, народні звичаї і найбільшу свою колекцію вона склала, мешкаючи з чоловіком і дітьми в Новоград-Волинському.

Дослідження Пчілки «Українське селянське малювання на стінах» стало повноцінною науковою роботою.

Факт 8 Вона першою з жінок взялася модернізувати і реформувати українську мову

Мову століттями спрощували до рівня сільських говірок. І Олена Пчілка разом зі Старицьким, Франком, а потім з донькою Лесею Українкою взялася за реформування мови. Саме Олені Пчілці, наприклад, належать звичні зараз, а колись неіснуючі слова «палкий», «променистий».

Факт 9 Пчілка видала перший феміністичний альманах «Перший вінок»

Ольга Петрівна заснувала його разом з подругою Наталією Кобринською у Львові і давала можливість видатним жінкам того часу – письменницям, активісткам друкувати свої оповідання, маніфести, роздуми. В цьому альманасі Олена Пчілка публікувала й свої феміністичні оповідання.

Олена Пчілка написала три феміністичні твори: «Товаришки», «За правдою», «Світло добра і любові»

Факт 10 Ольга Косач – перша жінка-борець за українську мову

Ольга Петрівна всіма силами протистояла русифікації – навіть дітей не віддавала до російськомовних шкіл, навчаючи їх вдома. На відкритті пам'ятника Котляревському в Полтаві Олена Пчілка демонстративно виступила українською, попри царську заборону і ризик арешту. Вона була єдиною жінкою, яка увійшла і поїхала в складі делегації українських інтелігентів на перемовини до царського прем'єра добиватися скасування заборони друкувати книжки і викладати в школах українською.

Факт 11 *Понад 10 років була видавцем патріотичного журналу «Рідний Край»*

За власний кошт видала «Співомовки» Степана Руданського і скуповувала українські книжки для клубної бібліотеки. За більшовиків, у 1920 році, під час святкування дня народження Тараса Шевченка у Гадяцькій гімназії Ольга Петрівна огорнула погруддя поета національним синьо-жовтим стягом.

За націоналістичні виступи Пчілку навіть хотіли заарештувати, але відпустили за умови виїзду з міста.

Факт 12 *Ольга Петрівна стала першою жінкою-академіком*

З 1925 року член-кореспондент Всеукраїнської академії наук, створеної після встановлення радянської влади. Працювала в різних наукових комісіях аж до смерті у 1930 році. Фактично, статус академіка і поважний вік врятував Олену Пчілку від репресії за антибільшовицькі погляди. Коли до неї, вже вісімдесятирічної, прийшли чекісти з ордером на арешт, то просто зжалилися і залишили вдома.

Факт 13 *Померла на рука у доньки*

Саме ця донька – Ольга Косач-Кривинюк в роки війни вивезла і зберегла частину сімейного архіву за кордон. Завдячуючи цьому, ми зараз маємо змогу розглядати на вицвілих світлинах розумницю, модницю, красуню – видатну українку Олену Пчілку.

Підготовлено за матеріалами відкритих джерел